

Uloga dirigenta u oblikovanju kulturnog života zajednice

Vabec, Matija

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:569510>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-09**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Muzička akademija u Puli

MATIJA VABEC

ULOGA DIRIGENTA U OBLIKOVANJU KULTURNOG ŽIVOTA ZAJEDNICE

Diplomski rad

Pula, rujan 2020. godine

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Muzička akademija u Puli

MATIJA VABEC

ULOGA DIRIGENTA U OBLIKOVANJU KULTURNOG ŽIVOTA ZAJEDNICE

Diplomski rad

JMBAG: 0303060786, redoviti student

Studijski smjer: Glazbena pedagogija

Predmet: Dirigiranje

Znanstveno područje: Umjetničko područje

Znanstveno polje: Glazbena umjetnost

Znanstvena grana: Dirigiranje

Mentor: doc. art. Denis Modrušan

Pula, rujan 2020. godine

SADRŽAJ

1. Uvod	3
2. Zašto dirigent postoji? - kratka povijest dirigiranja	5
3. 19. st. - Dirigiranje postaje profesija - primjeri značajnijih dirigenata koji su obilježili povijest	7
3.1 Arturo Toscanini	7
3.2 Wilhelm Furtwängler	9
3.3 Herbert von Karajan	11
3.4 Leonard Bernstein	16
4. Dirigiranje u Hrvatskoj	19
4.1 Počeci dirigiranja u Hrvatskoj	19
4.2 Prvi dirigenti školovani u Hrvatskoj	23
4.3 Dirigenti danas u Hrvatskoj	26
5. Pedagoški aspekti dirigentskog djelovanja i utjecaj na zajednicu	32
5.1 Važnost pedagoškog rada dirigenta	32
5.2 Važnost dirigenta u amaterskom glazbenom stvaralaštvu	33
6. Zaključak	37
7. Sažetak	39
8. Summary	40
9. Literatura	41

1. Uvod

Život u društvu vodi se prema određenim pravilima koja čine vrijednosti, norme, običaji i svjetonazor ljudi. Ta pravila nazivamo kulturom. Čovjek se ne rađa s kulturom, ona se uči u obitelji, u školi i životom unutar društva. Kultura je sve ono što je čovjek ostvario i prihvatio kao vrijednosti. Ona je oblikovala i utjecala na civilizaciju kakvu danas poznajemo i društvo ne bi bilo takvo kakvo je da nije bilo kulture.

Sama riječ "kultura" dolazi od latinske riječi *cultura* što znači obrađivanje (zemlje), njega (tijela i duha), oplemenjivanje i poštovanje. Kultura označava "složenu cjelinu institucija, vrijednosti, predodžbi i praksi koje čine život određene ljudske skupine, a prenose se i primaju učenjem"¹. A činjenicu da glazba čini veliki dio kulture potvrđuje i Platonova tvrdnja: "Što je u državi bolja glazba, bolja će biti i država". U ovoj rečenici sadržana je glavna misao ovog rada. Svaka država, svaki grad i svako mjesto imaju svoja društvena događanja i kulturna zbivanja koja neposredno utječu na stavove i svjetonazor ljudi u toj zajednici.

Za promjene u kulturi i njezin napredak zaslužni su ljudi i pojedinci koji imaju svoju ulogu, a samim time dobivaju i status u društvu; profesori, pisci, umjetnici i dr. U radu ću se fokusirati na jednu djelatnost koja je od svojih samih početaka imala veliku ulogu u formiranju kulturnog života zajednice. Dirigent, kao "lider", vođa i organizator, nije samo osoba koja je zadužena za upravljanje glazbenim ansamblom, već svojim djelovanjem, organiziranjem zbivanja, osnivanjem institucija i prenošenjem znanja i vještina na mlade generacije utječe na kulturni razvoj svog društva.

U velikim gradovima dirigent djeluje unutar kulturnih institucija. U manjim pak sredinama dirigent daje priliku običnom čovjeku da se izrazi kroz glazbu i kreira nešto svoje, nešto umjetnički vrijedno i ispunjujuće. On osniva amaterska glazbena društva, lokalne festivale, natjecanja i smotre koje njeguju društvene običaje i tradiciju i održava vrijednosti kulture. Manji događaji, čiji se sadržaj veže uz lokalnu baštinu, tradiciju i kulturu, imaju bitno značenje za lokalnu zajednicu. Osim što privlače domaće stanovništvo iz drugih krajeva zemlje, privlače i brojne posjetitelje iz inozemstva. A upravo takav tip kulturnih događanja ukazuje na način kojim su lokalne zajednice stekle svoj identitet.

¹ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34552>

U radu ću prikazati kakva je bila uloga i koji su značaj za kulturni život određene zajednice svojim djelovanjem ostvarili neki od najvećih dirigenata od 19. st. pa do danas.

Koliko smo svjesni složenosti poziva dirigenta? Da li hrvatski dirigenti ispunjavaju zadaće koje im njihov status i uloga omogućuje? Koliko su odgovorni za stanje u glazbenom dijelu kulture? Trebamo li se bojati za budućnost kulture i glazbe? Na ta pitanja ću pokušati odgovoriti u ovom radu.

2. Zašto dirigent postoji? - kratka povijest dirigiranja

U svakom skupnom muziciranju postoji jedan vođa, onaj koji nekom vrstom gestikulacije pokazuje određene smjernice, usmjeruje ostale članove skupine, stvara jednu zajedničku sliku izvedbe. Ako nakratko skočimo u današnje vrijeme, takav goli oblik gestikulacije možemo vidjeti upravo kod dalmatinskih klapa koje se uvijek oslanjaju na jednog člana klape, najčešće prvog tenora, iako može bilo koji član klape imati tu ulogu. Takav oblik oslanjanja na jednu osobu seže još u doba Starih Grka, čak i ranije. U to vrijeme postojao je takozvani *cheironomicos* koji je pokretima ruke pokazivao tijek melodije pjevačima. Što se pak tiče ritma tu je bio *chorodidaskalos* koji je cipelom, pojačanom željeznim džonom, lupao o pod i time davao metriku po kojoj su izvođači izvodili. Kada se u 13. st. javila menzuralna glazba voditelj rukom pokazuje samo metriku pošto je visina tonova zapisana.

U vrijeme baroka razvilo se tzv. dvojno dirigiranje u kojem violinist svira i gudalom daje znakove ostatku orkestra, dok u isto vrijeme, vrlo često sam skladatelj, izvodi *basso continuo*² na čembalu te također pokazuje znakove. Kroz 18. stoljeće skladbe postaju sve zahtjevnije, orkestri se povećavaju brojem članova i dodavanjem novih instrumenata. Dolazi trenutak kada je gotovo nemoguće ostvariti pripremu i izvedbu glazbenog djela i javlja se potreba da se vodstvo orkestra podredi jednoj osobi. Time se uspostavlja uloga dirigenta.

Također, upotreba palice postala je češća, jer ju je bilo lakše vidjeti nego gole ruke. Richard Wagner je u velikoj mjeri bio odgovoran za oblikovanje uloge dirigenta kao onoga koji izvedbi nameće vlastiti pogled na djelo, a ne samo onog čija je jedina odgovornost održavanje metrike i pokazivanje upada dionica. Dirigenti dižu orkestralni standard na višu razinu, unose nijanse i suptilnosti u izvedbe, održavaju probe sa odvojenim sekcijama i granice kvalitete orkestralne izvedbe se proširuju.

Gjadrov (2002) objašnjava važnost dirigenta: "Dirigent mora čuti i vidjeti, mora biti okretan i snažan, mora poznavati sastav, prirodu i opseg glazbala, mora znati čitati partituru te posjedovati - osim posebnog talenta, čije osnovne značajke nećemo pokušati razlagati - ostale talente, gotovo neobjašnjive, bez kojih je nemoguće uspostaviti nužnu nevidljivu povezanost između njega i mnoštva izvođača, i bez tih talenata biva mu onemogućeno prenošenje vlastitog

² **Basso continuo** ili generalbas, je sistem djelomično improvizirane pratnje izvođene na bas dionici, najčešće se izvodi na instrumentu s tipkama poput čembala. Na zapisanu bas dionicu zapisuju se šifre akorada te izvođač na licu mjesta harmonizira bas dionicu.

osjećaja; kao posljedica toga mu na ugledu temeljena snaga utjecaja, sposobnost uspostavljanja komunikacije i upravljanja potpuno izmiču³.

Svojom profesionalnošću dirigent stvara svoj kredibilitet i postaje važan sukreator brojnih novih orkestara. Primjerice, u prvoj polovini 20. stoljeća, pojavom fašizma i nacizma u Europi, dirigenti odlaze u Sjedinjene Američke Države gdje osnivaju orkestre. Iz tog razloga danas SAD broji preko 1200 simfonijskih orkestara te brojne dječje orkestre. Spomenut ću neke od poznatijih orkestara i njihove osnivače; *Philadelphia Orchestra* osnovao je njemački dirigent Fritz Scheel, *Chicago Symphony Orchestra* njemačko-američki dirigent Theodore Thomas, ruski dirigent Nikolai Sokoloff jedan je od osnivača *Cleveland Orchestra* i njemački dirigent Max Reiter koji je osnovao *San Antonio Symphony*. Svi oni stvorili su temelj orkestralne glazbe u Americi koja sve više razvija svoj glazbeno-umjetnički ugled.

U Europi, primjerice, rumunjski dirigent Sergiu Celibidache, nakon kratkog i vrlo uspješnog razdoblja sa berlinskom Filharmonijom, vodi orkestre diljem Europe, postaje ravnateljem Simfonijskog orkestra Stockholmskog radija kojeg u potpunosti obnavlja. Bio je i ravnatelj minhenske Filharmonije od koje je stvorio jedan od najboljih orkestara na svijetu.

Što se pak tiče situacije u Hrvatskoj, ona je bila pod utjecajem srednjoeuropske kulture na sjeveru i mediteranske kulture na jugu zemlje. 19. stoljeće je bilo prijelomno; osnivaju se glazbena društva i škole, krajem stoljeća osnivaju se nacionalna kazališta, no glavna prekretnica profesionalnog dirigiranja bila je dolazak Ivana pl. Zajca u Zagreb 1870. godine koji je "stvorio hrvatsku operu sa suvremenim repertoarom, i svojim djelovanjem kao učitelj pridonio suzbijanju diletantizma koji je dotad cvjetao"⁴. Ovime ću se više posvetiti kasnije u radu.

³ Gjadrov, Igor: Umijeće dirigiranja, Zagreb, 2002. str. 166

⁴ <https://hnk-zajc.hr/o-kazalistu/ivan-pl-zajc/>

3.19. st. - Dirigiranje postaje profesija - primjeri značajnijih dirigenata koji su obilježili povijest

3.1 Arturo Toscanini

Dječak, koji je s 9 godina upisao konzervatorij, već tada nagovještava da će se njegovo ime pamtili zauvijek. Kao izrazito inteligentan i sa svojim fotografskim pamćenjem studirao je violončelo, klavir i kompoziciju. No kad čujemo njegovo ime ni jedan od tih instrumenata tj. smjerova se ne veže direktno uz njega. Razlog tome je Toscaninijeva dirigentska karijera i utjecaj koji je imao na društvo i na samu profesiju dirigenta. Sve je započelo kad je imao 19 godina i trebao nastupati kao violončelist u izvedbi *Aide* Giuseppe Verdija u Riu de Janeiru, no zbog konflikata dirigenta i solista izvedba je umalo bila otkaza; spasio ju je upravo Toscanini dirigirajući u potpunosti po sjećanju. U to vrijeme opera je bila na vrlo visokom nivou pa Toscanini razbuktava svoju karijeru upravljajući velikim premijerama.⁵

Toscanini je u svoje doba bio vrlo cijenjen kako od strane glazbenika tako i od običnog čovjeka. S glazbene strane ljudi su jako dobro prihvaćali njegove interpretacije opera i ostalih djela; u Italiji su cijenili njegove izvedbe Verdijevih opera, u Njemačkoj izvedbe Wagnerove glazbe. Njegove interpretacije bile su značajne po vrlo detaljnom fraziranju i dinamičkom intenzitetu⁶. Razlog tome možda je i njegov animozitet prema amaterizmu zbog kojeg se vrlo lako dao iznervirati. Jako se borio da poboljša produkciju opere te je jednom prilikom rekao: "*Dirigent nije tu da stvara, on je tu da postigne*"⁷. Osim što je zahtijevao visok standard tehničke pripremljenosti i sposobnosti svog orkestra i svakog člana ponaosob, uvijek je u izvedbi tražio emociju i nešto više što bi publika mogla i trebala osjetiti.

I publika je cijenila rad Toscaninija. Pošto je bio protivnik talijanskog fašizma i njemačkog nacizma, odselio je u New York gdje je proveo većinu svog života. No nakon rata i smrti fašističkog vođe i diktatora Benita Mussolinija narod je htio da se veliki dirigent vrati u Milano, što je on i učinio, te dirigirao u La Scali sa svojih 79 godina u čast svom narodu. Kroz život je često znao besplatno dirigirati te je svake godine iznajmljivao vilu u kojoj su se okupljali

⁵ Neke od premijera bile su opera *Pagliacci* Ruggera Leoncavalloa u Milanu 1892. godine, opera *La bohème* Giacoma Puccinija u Turinu 1896. godine i opera *Turandot* Giacoma Puccinija u Milanu 1926. godine.

⁶ <https://www.britannica.com/biography/Arturo-Toscanini>

⁷ Iz dokumentarnog filma "Toscanini - The Maestro" iz 2006. godine.

poklonici antifašizma. U Prvom svjetskom ratu osnovao je ratni orkestar i nastupao za Crveni križ. Također, Židovi koji su pobjegli od fašizma u Izrael sastavili su orkestar te je Toscanini dobrovoljno od-dirigirao nastup. Dakle, njegovo djelovanje pokazuje spremnost da pomogne svom narodu na način da kroz glazbu barem malo skrene pažnju od velikih svjetskih nedaća i ratnih zbivanja.

Možda najbitnija stavka iz života Artura Toscaninija jest njegov boravak u New Yorku te rad u produkcijskoj kući NBC (*National Broadcasting Company*). Pri samom dolasku u New York 1908. godine postaje direktorom Metropolitan Opere. Od 1928. do 1936. ravna njujorškom Filharmonijom s kojom putuje po cijelom svijetu osim u rodnu fašističku Italiju i nacističku Njemačku. 1936. vratio se u Italiju te razmišljao o mirovini no pružila mu se prilika koja mu je u konačnici obilježila karijeru. Od 1937. do 1954. bio je dirigent orkestra koji je sastavila američka produkcijska kuća NBC. Prijenosi koncerata su na početku bili isključivo radijski, no razvojem televizije očekivanja građana o prijenosu koncerata putem televizije rasla su iz godine u godinu. Drugi svjetski rat je usporio razvijanje i proizvodnju televizijskih prijemnika, a građanima nije išao na ruku ni štrajk glazbenika koji su štrajkali od kolovoza 1942. do studenog 1944. godine zahtijevajući isplatu naknade za izvođenje pjesama i kompozicija u radio-programu.

20. ožujka 1948. dvije televizijske kuće prvi puta u povijesti prenosile su simfonijski koncert uživo; CBS i *Philadelphia orchestra* pod ravnanjem Eugenea Ormandya za područje New Yorka i Philadelphije, te *NBC Symphony orchestra* pod ravnanjem Artura Toscaninija za New York, Philadelphiju, Washington i Boston⁸. U to vrijeme broj kućanstava koja posjeduju televizijski set doseže jedan milijun. Potencijal televizije u prijenosu klasične glazbe tek se otkrivao, kasnije u vrijeme Herberta von Karajana dosegao vrhunac, no ovaj pionirski pothvat Toscaninija na neki način ostavlja u magli sve čime se bavio do tada. Od tada ga pamtimo kao dirigenta koji je prenosio brojne koncerte putem radija i televizije i time uvelike doprinio razvoju kulture i tehnologije.

3.2 Wilhelm Furtwängler

Još jedan dirigent koji nije planirao biti dirigent jest Wilhelm Furtwängler. Kakvu je točno viziju imao za svoju karijeru ne možemo znati, ali poznato je da je studirao klavir (iako nikada nije službeno diplomirao) te je imao afinitet za kompoziciju. No najviše ga se pamti po dirigentskoj karijeri u Njemačkoj za vrijeme diktatorske vladavine Adolfa Hitlera i njegovog nacističkog režima. Danas je često tema razgovora brojnih glazbenika i muzikologa koji su različitih mišljenja o njegovom stavu prema nacističkom režimu.

Prije dolaska Adolfa Hitlera na vlast u Njemačkoj 1933. godine, u svojih dotadašnjih 47 godina Furtwängler je ostvario zavidnu dirigentsku karijeru; čak je bio smatran njemačkim najvećim dirigentom ikada. Dirigentsku karijeru započeo je sa 20 godina izvedeći Brucknerovu 9. simfoniju i vlastiti "Adagio". S tehničke dirigentske strane bio je kritiziran zbog nepreciznosti i nekonvencionalnih pokreta rukom. Ali ta nepreciznost često je urodila nečim još boljim i efektivnijim nego bi naučena preciznost mogla ishoditi. U dokumentarnom filmu⁹ objašnjen je incident u kojem je Furtwängler ustao sa koncerta na kojem je dirigirao Toscanini (poznat po svojoj preciznosti i suzdržan od bilo kakve promjene skladateljeve intencije) iz razloga što su se sekstole¹⁰ na početku Beethovenove 9. simfonije jasno prepoznale. Kada bi Furtwängler dirigirao sekstole se ne bi prepoznale, ali bi se osjetio nemir i napetost prije samog početka simfonije što je zapravo i cilj koji je skladatelj naumio. Njegova sloboda dirigiranja, čudni pokreti i mijenjanje

⁸ Music in Television: Channels of Listening, ur. James Andrew Deaville, 2011., str. 10

⁹ https://www.youtube.com/watch?v=L2D_vGdwsUo&t=1179s

¹⁰ Sekstola je ritamska figura u kojoj se jedna doba dijeli na 6 udaraca.

poznatih tempa publici je dalo nešto novo i svježije, često je riskirao i improvizirao, time i griješio, ali to je sveukupno pridonijelo njegovom uspjehu u vrlo ranom periodu života.

Početni uspon nacista Furtwängler je pozdravljao, kao i mnogi drugi konzervativci u Njemačkoj. Suprotno percipiranom radikalizmu i nemoralu Weimarske Republike, privučen poretkom i 'njemačkim vrijednostima' koje su nacisti obećali pružiti, Furtwängler se nadao da će Nacistička stranka povećati sigurnost plaća i posla za glazbenike i usredotočiti se na razvijanje prestiža i nadmoći njemačke glazbene tradicije¹¹. Furtwängler je vrlo jasno davao do znanja da ga ne zanima politika te da se nema namjeru baviti politikom da bi njome utjecao na svoju glazbenu karijeru već ga je isključivo zanimala ljepota glazbe. Štoviše, bio je vrlo konzervativan te nije pokazao interes ni za modernu glazbu onog doba poput jazza i atonalne glazbe.

Furtwängler je stao na čelo berlinske Filharmonije 1922. godine. U tom orkestru zapošljavao je brojne Židove te je u privatnom životu prijateljevao s njemačkom židovskom elitom. Već 1933., samo par mjeseci nakon dolaska Hitlera na totalitarnu vlast, došlo je do prvih

¹¹ <https://holocaustmusic.ort.org/politics-and-propaganda/third-reich/furtwangler-wilhelm/>

konflikata između nacista i Furtwänglera. Vijest da će se zabraniti svim Židovima da nastupaju na koncertima uzdrnala ga je te je javno izrazio svoje negodovanje porukom:

"Ja vidim samo jednu liniju suprotnosti: između dobre i loše umjetnosti. Trenutno, podjela se vrši između Židova i ne-Židova... dok se podjela na dobru i lošu glazbu zanemaruje... Pitanje kvalitete glazbe jest pitanje života ili smrti."

Mnogi danas smatraju da je Furtwängler bio vrlo odlučan glazbenik, ali slabašan čovjek. No ovim javnim istupom digao je svoj međunarodni ugled na višu stepenicu jer je bio jedna od rijetkih javnih osoba koja je imala samopouzdanja izraziti svoje mišljenje. Tijekom cijele vladavine Adolfa Hitlera ostao je u Njemačkoj te se protivio ekstremnim političkim odlukama usmjerenim protiv Židova, no nije htio napustiti Berlin i svoj orkestar pa je morao trpjeti odluke vodstva Velikog Njemačkog Reicha. A upravo njima Furtwängler je bio od velike pomoći jer je koristeći svoj međunarodni ugled kao dirigent imao veliku moć širenja njemačke glazbene tradicije diljem ostatka Europe i svijeta.

Oni koji su se suprotstavljali nacizmu Furtwänglera su smatrali izdajnikom. Tome je doprinijela i činjenica da je 1942. godine dirigirao na koncertu povodom Hitlerovog rođendana. Iako je, kako je i sam rekao, ostao u Njemačkoj kao "Njemac", a ne kao "nacist"¹². 1945. rat se bližio kraju, Veliki Njemački Reich također, te je Furtwängler zbog priče da će biti uhićen konačno odlučio otići na sigurno i odlazi u Švicarsku. Dvije godine nakon toga optužbe padaju i on se vraća u Njemačku te nastavlja svoju međunarodnu dirigentsku karijeru sve do smrti.

Dakle, dirigenti se često upliću i u političke vode iako im to nije nužno u interesu. Oni postaju socijalno osjetljivi i kao osobe s određenim ugledom imaju potrebu da teže onime što je pravedno. Njihov glas zasigurno se dalje čuje nego glas običnog građanina.

3.3 Herbert von Karajan

Herbert von Karajan, zahvaljujući vrlo dobroj vještini sviranja klavira u ranoj dobi, prvi puta nastupa sa samo 5 godina. Od svoje osme godine pohađa *Mozarteum Conservatory* u Salzburgu, gdje uči od Franza Ledwinke, Franza Sauera i Bernharda Paumgartnera, koji ga potiče da se bavi dirigiranjem¹³. Debitantski nastup kao dirigent imao je 1929. godine u

¹² <https://holocaustmusic.ort.org/politics-and-propaganda/third-reich/furtwangler-wilhelm/>

Salzburgu, a kasnije te iste godine postaje dirigentom u Ulmu u Njemačkoj. U Ulmu ostaje do 1934. godine, kada je imenovan za "Kapellmeistera" u Aachenu. Tamo ostaje do 1941. godine, a povremeno je u tom razdoblju vodio i Berlinsku državnu operu. 1948. godine pomaže u osnivanju londonske Filharmonije, a 1955. postaje glazbeni direktor berlinske Filharmonije, gdje direktno nasljeđuje Wilhelma Furtwänglera, i koja mu ostaje centar djelovanja sve do smrti. Postaje i glavni dirigent Bečke državne opere, glavni dirigent u La Scali u Milanu, gostujući dirigent u njujorškoj Filharmoniji i glavni dirigent Salzburškog festivala, godišnjeg glazbenog festivala s kojim je bio energično povezan tijekom svoje kasnije karijere. Karajan je fokus svojeg dirigiranja stavio na klasični i romantični repertoar; Beethoven, Brahms, Schumann, Čajkovski, Wagner i Strauss. Posebnu povezanost imao je i s glazbom Antona Brucknera i Jeana Sibeliusa, koji je i sam rekao da je Karajan "*jedini dirigent koji izvodi ono što mislim*".

Karajana i Berlinsku Filharmoniju neki muzikolozi nazivaju "dream team" zbog uspjeha koji su postigli kroz godine. Većina tog uspjeha nije usmjerena na dirigenta, niti orkestar, već njihov zajednički utjecaj na društvo i približavanje ozbiljne glazbe običnom čovjeku. A upravo to je Karajan radio vrlo profesionalno, energično, karizmatično i ambiciozno. Neki ga ljudi smatraju apsolutistom, na neki način i diktatorom, pod očitim utjecajem nacističkih stavova (bio je član Nacističke stranke od 1933. do 1942. godine), iako je sve jako dobro zamaskirao kroz čvrst karakter, izrazitu muževnost i veliko samopouzdanje sa primjesama strahopoštovanja. U dokumentarnom filmu iz 1977. godine¹⁴ njegova prva kćer, tada sedamnaestogodišnja Isabel, spominje očevu priču da je kao mali pješačio sat vremena po mlijeko, no bilo ga je sram kao dječaka nositi mlijeko pa je umjesto toga igrao nogomet i napunio lonac vodom. Njegova karizma očitala se u svakom trenutku njegovog života što potvrđuje bivša violinistica njegovog orkestra spominjući da je bio karizmatičan čak i kad je jeo salatu¹⁵.

No nije uzdizao samo sebe i svoj orkestar već se bavio poučavanjem dirigiranja i promoviranjem svojih učenika, drugih dirigenata poput japanskog dirigenta Seiji Ozawae i glazbenika poput violinistice Anne-Sophie Mutter koju je, kada je imala 13 godina, pozvao da nastupa sa berlinskom Filharmonijom i od tada zajedno nastupaju sve do njegove smrti.

Kako piše New York Times (1983), u to doba "strah" od žene i dalje je bio endemičan u mnogim velikim europskim orkestrima, uključujući i one u razmjerno prosvjetljenim gradovima

¹³ <https://www.bach-cantatas.com/Bio/Karajan-Herbert-von.htm>

¹⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=ziuv6jrcOd4>

¹⁵ Isto

kao što su Beč i London. Zbog toga je 1982. godine došlo do iznenađenja kada je berlinska Filharmonija prvi puta u svojoj 100-godišnjoj povijesti primila ženu u orkestar. Bila je to Madeleine Carruzzo, 26-godišnja violinistica koja je na audiciji osvojila žiri preko 12 muškaraca. Članovi orkestra zaprijetili su da će štrajkati u znak protesta protiv odluke glazbenog direktora Herberta von Karajana da u orkestar dovede drugu žensku osobu, ovaj put klarinetisticu. 23-godišnja klarinetistica Sabine Meyer nastupala je s berlinskom Filharmonijom na američkoj turneji, ali samo kao gost. Karajanu se svidio njezin rad na toj turneji pa joj je ponudio jednogodišnji ugovor. Orkestar se žalio zbog čega je Karajan objavio da otkazuje sve osim šest ugovorenih nastupa s orkestrom i otkazao je dodatne koncertne turneje, zakazana snimanja i televizijske nastupe, a svi ti događaji vrlo su profitabilni za članove orkestra¹⁶.

Kad već spominjem snimanja i televiziju, ne smijemo izostaviti utjecaj Karajana na razvoj medija, ploča, kazeta i CD-a. On je bio medijski čovjek, otvoren za sve inovacije u snimanju. Snimio je svoj cjelokupni repertoar na pločama, kasnije na CD-ima i filmski snimio mnoge svoje operne i koncertne nastupe. Medijski utjecaj berlinske Filharmonije uvelike se povećao produktivnom aktivnošću njihovog glavnog dirigenta. Karajan je razmišljao vrlo

¹⁶<https://www.nytimes.com/1983/01/23/arts/music-view-women-are-breaking-the-symphonic-barriers.html?pagewanted=all>

poduzetnički te je osmislio način kako da publika nakon odslušanog koncerta odnese kući i snimku izvedbe te uživa u njoj u bilo kojem trenutku. Naime, Karajan bi uvježbao program puno prije samog koncerta te bi snimio izvedbu koja bi se tiskala na ploče. Na taj način ploče sa glazbom koju publika sluša na koncertu čekaju na izlazu iz dvorane, spremne za prodaju. Ne znam zašto ovaj princip nije zaživio, iako bi danas bilo moguće snimiti i sam koncert te unutar kraćeg vremena, primjerice za vrijeme domjenka kada publika raspravlja o odslušanom koncertu, snimiti izvedbu na CD i ponuditi publici na izlazu.

Karajan je bio vrlo blizak sa čelnim ljudima Sony-a i Philips-a, dviju tvrtki zaslužnih za razvoj CD-a. 15. travnja 1981. organizirana je konferencija za medije u regionalnom studiju ORF-a u Salzburgu kako bi se predstavio novi, tada revolucionarni medij, kompaktni disk (CD). Predstavili su ga Akio Morita, suosnivač i predsjednik Sonyja, Joop van Tilburg, šef Philipsovog audio odjeljenja i Richard Busch, generalni direktor PolyGram (tvrtke koja je prva proizvela CD)¹⁷. Digitalni način snimanja i obrade zvuka te razne nove tehnike i principi korištenja mikrofona otvorili su nove horizonte kod Karajana. Dešavala se radikalna promjena načina snimanja, u kojoj zvučne informacije više nisu analogna kopija vibracija, kao što je to bilo uobičajeno, već se zvuk zapisuje kao ogroman broj šifriranih kodova koje računalo prepoznaje.

Karajan je to opisao kao pozitivnom manipulacijom i kako bi ilustrirao svoju misao, na konferenciji za medije slušale su se Varijacije op. 31, Arnolda Schönberga. Djelo je snimio sa berlinskom Filharmonijom i koristio dodatne mikrofone kako bi se naglasila dionica koja se ne može dovoljno čuti zbog ostatka orkestra. Na taj je način eksperimentirao sve dok ne bi dobio zvuk koji želi, tj. koji skladatelj zahtijeva. Na prvi pogled bio je to vrlo jednostavan "recept", ali onaj koji u to vrijeme nije bio lagan za implementirati. Stoga se snimanje ovog djela, koje traje samo dvadesetak minuta, odvijalo više od godinu dana, od prosinca 1972. do veljače 1974. godine. Danas je postupak manipulacije zvukom znatno pojednostavljen i ubrzan.

Karajan je vidio svijetlu budućnost u digitalnom svijetu te je bio fasciniran dizajnom CD-a: kompaktan i lagan, u usporedbi sa pločama. Takav dizajn omogućio je pokretljivost koja je bila nezamisliva kod gramofona i ploča. Slijedeći tu ideju, inzistirao je da se nova tehnologija predstavi u njegovom rodnom gradu. I već iste, 1981. godine je predstavljena. Produkcija CD-a započela je njegovim snimanjem Alpensinfonie op.64, Richarda Straussa. Izdavanje ovog prvog

¹⁷<http://salzburg-geschichte-kultur.at/weltpraesentation-des-compact-disc-digital-audio-system-audio-cd/>

kompaktnog diska u povijesti klasične glazbe također je simbolizirao početak nove ere u povijesti "snimanja glazbe" - ere digitalnog snimanja i reprodukcije. Ne bi bilo pretjerano reći da je razvoj ove tehnologije zauvijek promijenio naše živote.

Osim zvučnih zapisa stvarao je i video zapise u kojima je koristio rasvjetu i pozicije kamera kako bi stvorio što bolji dojam kod gledatelja (vidi sliku 5.). Osjetio je da će televizija imati veliku moć i važnost i da bi putem televizije mogao dirigentsko zanimanje, uz orkestar, staviti u što bolje svjetlo. Smatrao je kako video komplementira zvuk i nije dozvoljavao nikakve greške. Čak je išao u ekstreme, u stilu svog diktatorskog mentaliteta, pa su članovi orkestra morali obrijati brade, a oni koji su bili bez kose bili su prisiljeni nositi perike. Danas ne bi mogli zamisliti takvu vrstu apsolutne vlasti, možemo reći da kao društvo ipak napredujemo i ne dozvoljavamo pojedincima da upravljaju ostatkom, iako se često stvara dojam centralizacije u političkom svijetu.

Karajan je početkom 70-ih osnovao i orkestralnu akademiju nazvanu *Karajan akademija* u kojoj članovi berlinske Filharmonije podučavaju mlade talentirane glazbenike sviranju u

orkestru. Jer biti dobar orkestralni glazbenik nije isto kao i biti dobar solist; orkestralni glazbenik mora pažljivo slušati svoje kolege i biti svjestan što rade ostali glazbenici. Akademija ih uči da nikad ne postanu zadovoljni svojim uspjehom već da uvijek traže nešto više i bolje. Ona uvježbava glazbenike na svim orkestralnim instrumentima u pripremi za njihovu buduću karijeru u orkestru. Studenti redovito sudjeluju u orkestralnim probama i koncertima, pružajući im uvid u svakodnevicu profesionalnog glazbenika.

1967. prvi puta se održao Uskršnji Salzburški festival kojeg je utemeljio Karajan. Glavni fokus festivala je opera te je festival vrlo brzo postao simbol ekskluzivnog i umjetnički briljantnog slavlja izvedbene umjetnosti. Kao orkestar domaćin bila je berlinska Filharmonija sve do 2011. godine kada, zbog financijskog skandala 2010. godine tadašnjeg glavnog direktora festivala Michaela Dewittea, berlinska Filharmonija odluči odstupiti s te pozicije te ju zamjenjuje *Staatskapelle Dresden*. Zanimljiva činjenica Karajanove popularnosti i njegovog ogromnog utjecaja na društvo jest 18 000 rasprodanih ulaznica za prvi održani festival, od 19. do 27. ožujka 1967. godine. Cijena tih ulaznica bila je preko milijun maraka i, usprkos tome što nije bilo ni plakata kojim bi se najavio festival, festival je rasprodan mjesecima ranije¹⁸.

Kao što sam spomenuo u uvodu ovog rada, Karajan je bio jedini dirigent festivala, glavni direktor, producent i financijski sponzor. Koliko god se činio apsolutistom i diktatorom, Karajan je učinio puno više za ozbiljnu glazbu i kulturu nego bilo koji drugi dirigent u povijesti; osnivao i razvijao orkestre, iskorištavao tehnološke potencijale, razvijao medije, približavao ozbiljnu glazbu običnom čovjeku, promovirao glazbenike i poučavao studente.

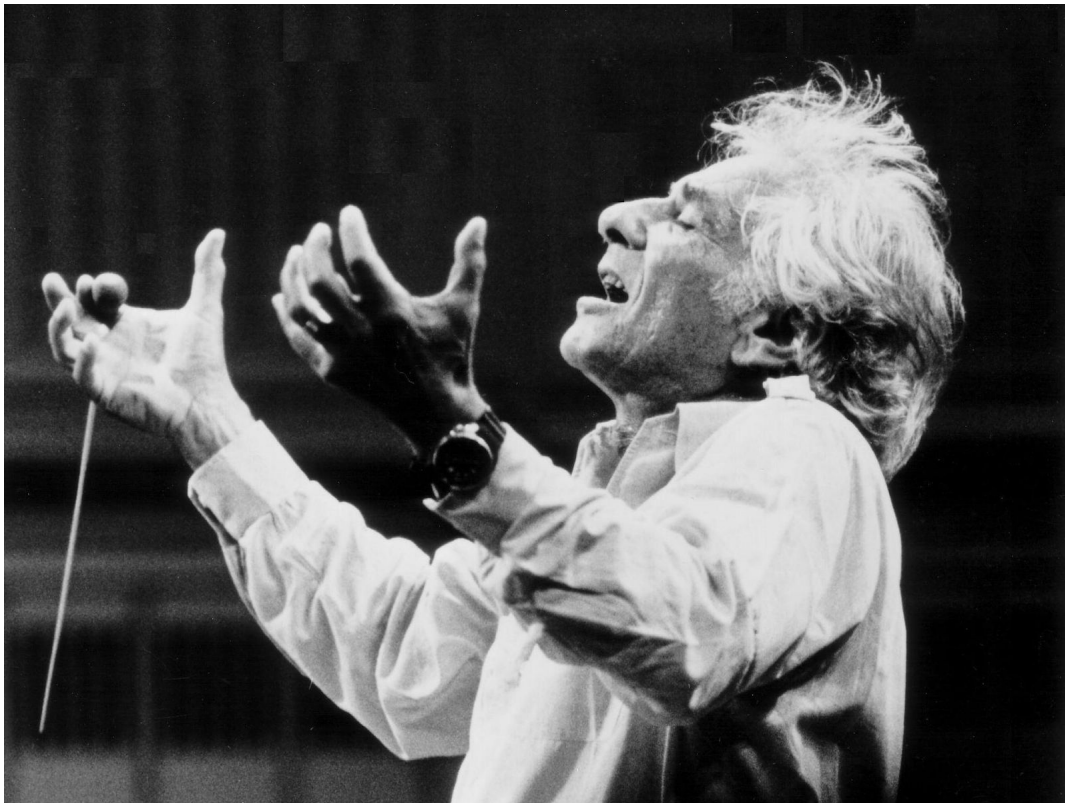
3.4 Leonard Bernstein

Jedan od najvećih glazbenika dvadesetog stoljeća zasigurno je i Leonard Bernstein. Nisam ga prozvao najvećim dirigentom s razlogom; ne zato što nije bio izvrstan dirigent, već zato što je obujam njegovog djelovanja kao glazbenika bio toliko širok, svestran i izvrstan u svakom pogledu da ga je teško okarakterizirati “samo” kao dirigenta. Svoj glazbeni put započeo je sa deset godina kada je prvi puta sjeo za klavir. Pošto dolazi iz židovske obitelji, koja je iz Rusije emigrirala u SAD, glazbeni segment njihovog vjerskog rituala usmjerio je mladog

¹⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=N6opOdST5Mk>

Leonarda prema glazbi. No njegov otac nije htio da se bavi glazbom pa je sam sebi plaćao satove klavira. Uz to, uglavnom je bio samouk sve do dolaska na sveučilište Harvard.

Uz glazbu studirao je i englesku književnost i njemački jezik. Ta ljubav prema učenju veže se uz njega cijeli život. Bio je izrazito radišan, knjige su uvijek bile uz njega čak i kada je putovao i odrađivao turneje, bio je poliglot i fluentan govornik engleskog, hebrejskog, njemačkog, francuskog, španjolskog, talijanskog i ruskog te je imao odlične mentore. Na njegovu dirigentsku karijeru presudno su utjecali emigrantski dirigenti kakve sam spominjao na početku rada: u njegovom slučaju to su bili ruski dirigent Sergej Kusevicki koji je ravnao bostonskim Simfonijskim orkestrom, grčki dirigent Dimitrij Mitropulos tadašnji šef dirigent njujorške Filharmonije i Fritz Reiner kod kojega se Bernstein usavršavao. Dakle, ovime možemo vidjeti jednu vrlo značajnu ulogu koji dirigent ima u društvu, a to je obrazovanje i inspiriranje novih mladih generacija dirigenata.

Zanimljivo je da se i Bernstein pronašao u situaciji da svoj prvi dirigentski nastup odrađuje kao zamjenu. 1943. godine, kao dvadesetpetogodišnjak, zamjenjuje bolesnog Bruna

Waltera na čelu njujorške Filharmonije te ostavlja glazbene kritičare bez daha. To mu je rasplamsalo dirigentsku karijeru te kroz desetljeća dirigentskog rada afirmira, ne samo američku glazbu, već i modernu glazbu i suvremene trendove. Bernstein vrlo uspješno spaja popularnu glazbu i ozbiljnu glazbu. Njegova djeca upoznaju ga s popularnom glazbom onog doba što on koristi kako bi lakše prenosio glazbene pojmove i značajke na djecu i mlade. Bio je dirigent, skladao za koncertne dvorane, skladao za kazalište, svirao klavir, podučavao, pisao o glazbi, pričao o njoj na televiziji te je patio zbog stvari koje jednostavno nije mogao ili nije stigao raditi. Od 1940-ih do osamdesetih bio je svugdje; intelektualni genije, popularan, medijski mudar i fluentan. Prema New Yorker (2018): "Mnogi ljudi žele biti u središtu pozornosti, a Leonard Bernstein je zapravo bio dobar u centru - rutinski je davao više nego što je primao"¹⁹.

Bernstein je oduvijek bio vrlo voljen u društvu, od mlađih dana je zabavljao ljude u gostionicama sviranjem klavira, bio je pun energije i vrlo druželjubiv; čak toliko da nije imao osjećaj za tuđu privatnost i ljubio se sa svima²⁰. Taj njegov ekstravertni karakter i izrazit instinkt za poučavanje, objašnjavanje i izražavanje riječima uvjetovali su vrhuncu njegove karijere kada se posvetio snimanju emisije *Omnibus* i kasnije ciklusa *Koncerti za mlade (Young people's concerts)*. U emisiji *Omnibus* Bernstein je tumačio uglavnom teme vezane uz povijest glazbe. Prikazivao je proces stvaranja opere i simfonije, obrazložavao različite vrste komponiranja i analizirao neka od najvećih djela u glazbenoj povijesti.

Ciklus *Koncerti za mlade* trajao je od 1958. do 1972. godine. Sniman u Lincoln centru u New Yorku, uz prijenos uživo diljem Sjedinjenih Američkih Država, prikazivao je bitne značajke klasične glazbe i mladim generacijama uvjerljivo tumačio elemente glazbenog djela uz sviranje i dirigiranje samih djela. Sveukupno je odradio i snimio 53 nastupa! Na taj je način prenosio ljubav prema glazbi i pokušavao inspirirati djecu i mlade da se krenu baviti glazbom, izražavati kroz glazbu, i da nauče prihvaćati različitosti ukusa. Jer kroz glazbu se mladi najčešće najviše afirmiraju i glazba ih odgaja i usmjerava kroz život. Iako možda i sami nisu svjesni te činjenice.

Bernstein, rođen i školovan u SAD-u, prvi je dirigent koji prekida dominaciju europskih dirigenata u američkim orkestrima te presudno utječe na cjelokupnu američku kulturu – donoseći novim generacijama polet i samopouzdanje.

¹⁹<https://www.newyorker.com/magazine/2018/06/25/leonard-bernstein-through-his-daughters-eyes>

²⁰ Iz filma *Leonard Bernstein: Larger Than Life* (2016)

4. Dirigiranje u Hrvatskoj

4.1 Počeci dirigiranja u Hrvatskoj

Kao što sam više puta spomenuo, 19. stoljeće prijelomno je pri pojavi profesionalnog dirigenta, kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj. U 19. stoljeću kultura i umjetnost se sa Jadrana premještaju u Zagreb, koji se sve više afirmira kao kulturno središte Hrvatske. Izvode se razna operna djela te raste broj glazbenih amatera i profesionalnih glazbenika. Sredinom stoljeća desio se i narodni preporod. Ilirski pokret, kako se još naziva, zahvatio je sva područja kulturnog života u Hrvatskoj, pa tako i glazbu. Ilirci su u glazbi vidjeli veliku moć buđenja i jačanja rodoljubnih osjećaja i smatrali su da će glazba pomoći kulturnoj afirmaciji Hrvata stvaranjem nove hrvatske umjetničke glazbe. Nemojmo zaboraviti da je u to doba nastala i prva hrvatska opera "Ljubav i zloba" Vatroslava Lisinskog. No i dalje je relativno malo temeljito školovanih glazbenika što će se promijeniti krajem stoljeća.

Prvi veliki hrvatski dirigent bio je **Ivan Zajc**. Rođen je u Rijeci, odrastao u glazbenoj obitelji te se školovao u Rijeci i Milanu. Nakon studija radi u Rijeci i kasnije u Beču, ali njegov kasniji dolazak u Zagreb povoljno se odrazio u području glazbeno-scenske djelatnosti u Hrvatskoj. Postaje ravnatelj Opere te vrlo brzo sastavlja prvi stalni operni ansambl u Hrvatskoj. Sljedećih 19 godina Zajc ostaje ravnateljem hrvatske Opere te izvodi oko pedesetak opera i desetak opereta. Također uvodi takozvane "Quodlibete":

"Koncertni rasporedi nazvani Quodlibet sadržavali su popularne odlomke iz opera i opereta, pa na određeni način čine uvod u stalnu opernu djelatnost u Zagrebu od 1870. godine. Niz godina sazrijevala je u umjetničkim krugovima u Zagrebu zamisao o osnivanju stalne opere i ostvarenju saborskog Članka LXXVII iz kolovoza 1861. godine. No, tražila se dovoljno stručna i zrela osoba koja bi se prihvatila tog zadatka pa je nakon duljih pregovora u Zagreb stigao iz Beča Ivan pl. Zajc (1832-1914), pronašavši u novoj sredini svoje posljednje mjesto boravka"²¹.

U vrijeme Zajčevog djelovanja (ili kako muzikolozi nazivaju to doba - "zajčevo doba"), u Hrvatskoj se osvajaju nova glazbena područja, provodi se bogatija organizacija glazbenog života i

²¹ <http://www.klasika.hr/index.php?p=article&id=2759>

osnivaju nove glazbene ustanove. Možemo reći da je Zajc zaslužan za profesionalizam ondašnje glazbe u Hrvatskoj.

Dvije godine nakon Zajčeve smrti proces preobrazbe hrvatske glazbe doživio je još jedan uspon. 5. veljače 1916. godine održan je koncert koji nagovještava novi naraštaj hrvatskih skladatelja koji se odmiču od Zajčevog utjecaja, ali i dalje teže preuzimanju narodnih elemenata. Oni proučavaju narodne običaje, folklor, obrađuju napjeve i vraćaju narodu oplemenjenu glazbu. Koncertom je ravnao Fridrih Rukavina, a izvedena su djela Krešimira Baranovića, Antuna Dobronića, Franje Dugana (starijeg), Dore Pejačević, Svetislava Stančića i Božidara Širole. U ono vrijeme njihova djela bila su veliko osvježenje no nisu se zadržala kao takva do danas. Muzikolog Trpimir Matasović spominje kako *"od šest tom prilikom izvedenih djela, jedino je "Koncert za glasovir i orkestar u g-molu" Dore Pejačević i danas repertoarna skladba i relevantna za percepciju cjeline opusa svoje skladateljice... Povijesni koncert tako je, u konačnici, ostao tek enciklopedijska natuknica i gotovo mitsko opće mjesto, bez mogućnosti da na njemu izvedena djela u izvodilačkoj praksi budu podvrgnuta (re)valorizaciji."*²².

U tom prvom valu hrvatskih dirigenata između 2 svjetska rata, koji su uglavnom bili školovani u inozemstvu, osim Fridriha Rukavine su i Josip Hatze, Fran Lhotka, Milan Sachs, Krešimir Baranović, Jakov Gotovac, Lovro pl. Matačić, Rudolf Matz, Mladen Pozajjić i Boris Papandopulo. Svaki od njih na poseban je način doprinio razvoju hrvatskog dirigiranja i učinio kulturni život Hrvata nešto kvalitetnijim i uzbudljivijim. Većina njih usporedno s dirigiranjem bavila se i skladanjem vlastite glazbe, ili pak poučavanjem u školama i na Muzičkoj akademiji te drugim glazbenim aktivnostima.

Primjerice, **Josip Hatze**, osim što je djelovao kao skladatelj i zborovođa, radio je na

području organizacije glazbenog života Splita. Nakon Drugog svjetskog rata odlazi u Egipat u El Shatt gdje utemeljuje mješoviti zbor, nastupa u pustinjskim logorima i vojnim bolnicama te promovira jugoslavenske i hrvatske autore. Nakon samo nekoliko mjeseci zbor je imao vrlo raznolik i bogat repertoar postigavši za kratko vrijeme zavidnu umjetničku razinu²³. Uz sve to bavio se i poučavanjem.

²² <http://www.zarez.hr/clanci/gdje-ste-bili-1916>

²³ <https://www.hds.hr/clan/hatze-josip/>

Vrlo svestran bio je i **Fran Lhotka** kojeg smatramo pionikom suvremenog baleta u Hrvatskoj. Njegov balet *Đavo u selu* jedan je od najpoznatijih baleta nastalih na našem području.

"Izvođen na mnogim domaćim i svjetskim pozornicama, *Đavo u selu* stekao je trajnu popularnost, postavši uz operu *Ero s onoga svijeta* Jakova Gotovca najpopularnijim glazbeno-scenskim ostvarenjem novonacionalnog smjera u hrvatskoj glazbi"²⁴. Uz to radi kao hornist i korepetitor u Operi, kao nastavnik u školi Hrvatskog glazbenog zavoda i kasnije kao profesor na Muzičkoj akademiji u Zagrebu. Bio je dirigent pjevačkog društva "Lisinski", studentskog orkestra Muzičke akademije i Društvenog orkestra Hrvatskog glazbenog zavoda. Pronašao je i vrijeme da piše priručnike koji se dugo godina koriste u hrvatskom visokom školstvu; 1931. godine izdao je priručnik "Dirigiranje" i 1948. godine udžbenik "Harmonija".

Neizostavan je i **Rudolf Matz** čija biografija je preduga da bih sve spomenuo. Bio je dirigent Glazbenog društva intelektualaca, Društvenog orkestra Hrvatskog glazbenog zavoda, Hrvatskog pjevačkog saveza i Američko-hrvatskog pjevačkog saveza te vodi Zagrebački omladinski komorni orkestar u Bayreuthu. Osnovao je gudački kvartet Sklad, Zagrebački

komorni orkestar, Zagrebački komorni zbor, zbor Zagrebački liječnici pjevači, udrugu Sklad koja promiče narodne umjetnosti te je jedan od začetnika muzikoterapije u Hrvatskoj. Predavao je glazbeno-teorijske predmete u srednjim školama u Zagrebu te violončelo na Muzičkoj akademiji u Zagrebu i Akademiji za glasbo u Ljubljani. Kao instrumentalist nastupa sviranjem violončela u Zagrebačkom triju, nekoliko gudačkih kvarteta i *Chicago Chamber Trio*. Bio je glavni tajnik Hrvatskog pjevačkog saveza, uređivao glasila *Hrvatska narodna pjesma* i *Glazbeni vjesnik* te časopis *Sklad*, a bavio se i glazbenom kritikom (*Jutarnji list, Hrvat, Večer*) i publicistikom (*Glazbeni vjesnik, Sklad, Seljačka prosvjeta, Muzička revija, Muzika i škola* i dr.)²⁵.

²⁴ <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11774>

²⁵ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=39534>

Spomenut ću i **Borisa Papandopula**. Bio je zborovođa pjevačkog društva Kolo i dirigent

Društvenog orkestra Hrvatskog glazbenog zavoda, zborovođa pjevačkoga društva Zvonimir u Splitu, potom u Zagrebu zborovođa Kola, dirigent i ravnatelj Opere te dirigent Simfonijskog orkestra Hrvatskog krugovala (danas HRT). Nakon 2. Svjetskog rata dirigirao je Operom u Rijeci, potom Operom u Sarajevu, Zagrebu i Splitu. Istodobno je bio gost

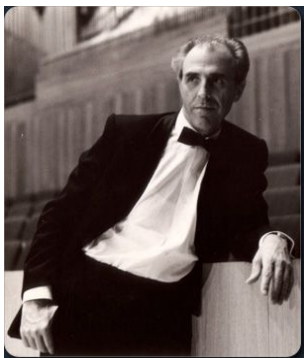
dirigent u kazalištu Komedija u Zagrebu te Opere u Kairu.

Također, **Krešimir Baranović** dugo je godina vodio zagrebačku Operu i bitan je za njezin uspon. Profilirao se i kao skladatelj te njegov balet *Licitarsko srce* predstavlja temelj u razvoju novijeg hrvatskog baleta.

Kao što vidimo, jedan dirigent raspršuje krila i vodi brojne orkestre i zborove (amaterske zborove u Hrvatskoj prvi puta počinju voditi školovani hrvatski dirigenti), bavi se i glazbenom kritikom i publicistikom, iskazuje svoje unutrašnje emocije kroz pisanje svoje vlastite glazbe i trudi se prenijeti što više svoga znanja stečenog na brojnim inozemnim sveučilištima na nove mlade generacije. Upravo taj ozbiljan i temeljit rad profesora na Muzičkoj akademiji u Zagrebu između 2 svjetska rata izgradio je kadar temeljito obrazovanih skladatelja i glazbenika čime se stvorio temelj povoljnih uvjeta za glazbenu reprodukciju. Kako kaže Gjadrov (2002), dolaskom Friedricha Zauna u Zagreb, 1944. godine, na jedno gostovanje i njegovim ostankom u Zagrebu, postavljaju se temelji zagrebačke dirigentske škole na temelju njemačkih postavki.

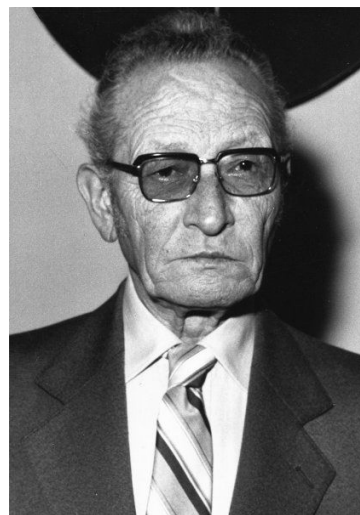
4.2 Prvi dirigenti školovani u Hrvatskoj

Prvi dirigent koji je diplomirao na Muzičkoj akademiji u Zagrebu bio je **Emil Cossetto**. Diplomirao je 1947. godine u klasi spomenutog Friedricha Zauna. Već od 1945. dirigent je zbora "Joža Vlahović" kojeg je i osnovao te koji od 1992. nosi njegovo ime. Od 1954. vodi i zbor "Moša Pijade", niz godina dirigirao je mješovitim zborom Radio Zagreba i ansamblom narodnih plesova i pjesama Hrvatske - LADO, a u Beogradu Simfonijskim orkestrom JNA. Kao skladatelj poznat je po skladbama za zbor, kojih je najviše skladao i

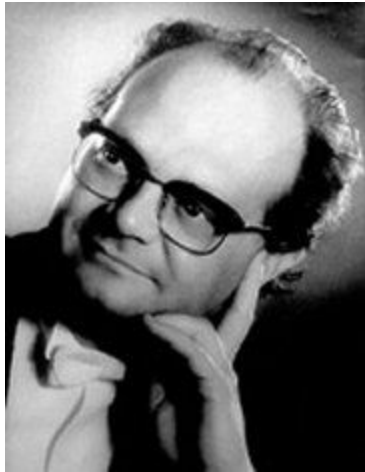
koje su bazirane na folklornim motivima, često sa sjevera Hrvatske.

Osim njega, nabrojat ću još neke značajne dirigente koji su djelovali u drugoj polovici 20. stoljeća, počevši sa **Slavkom Zlatićem**. Završio je studij kompozicije na Muzičkoj akademiji u Zagrebu u klasi prof. Blagoje Berse. Djelovao je kao gradski kapelnik i ravnatelj glazbene škole u Sušaku, dirigent orkestra Glazbenog društva i Pjevačkog zbora "Jeka s Jadrana", u Zagrebu preuzima vodstvo Hrvatskog pjevačkog udruženja "Lisinski", u ratnim godinama bio je dirigent zbora Centralne kazališne družine ZAVNOH-a, nakon rata djeluje kao dirigent Zbora radiotelevizije, glazbeni je urednik Radio Zagreba te profesor dirigiranja na Muzičkoj akademiji. Od 1965. vraća se u rodnu Istru gdje djeluje kao ravnatelj Glazbene škole Ivana Matetića Ronjgova, znanstveni suradnik i etnomuzikolog Sjevernojadranskog instituta JAZU te predaje na ondašnjoj Pedagoškoj akademiji. Na Radio Puli uređuje i vodi cikluse emisija ozbiljne glazbe "*Razvoj muzike jugoslavenskih naroda od početaka do danas*", "*Muzička putovanja*", "*Razvoj opere*" te ciklus na tal. jeziku "*Grandi cantanti d'opera*"²⁶. "Bio je i predsjednik Saveza kompozitora Jugoslavije, bio je član mnogih stručnih odbora, izaslanik Međunarodnog savjeta za glazbu pri UNESCO-u, organizator mnogobrojnih smotri kulturno-umjetničkih društava te agilni podupiratelj afirmacije djela domaćih autora"²⁷.

²⁶ <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=3099>

U vrijeme Zlatićevog djelovanja kao profesora dirigiranja na Muzičkoj akademiji u Zagrebu svoj studij 1953. godine završava **Igor Gjadrov** u klasi Milana Horvata (učenik Freidricha Zauna). Od 1958. i sam postaje profesorom dirigiranja gdje ostaje sve do 1999. te je kroz to razdoblje višekratni dekan i prodekan te od 2003. *professor emeritus*²⁸. Dirigirao je svim

simfonijskim orkestrima bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) i vodio amaterski Društveni orkestar Hrvatskog glazbenog zavoda u Zagrebu. Snimio je niz gramofonskih ploča i CD-a te objavio knjige *Umijeće dirigiranja* (2002) i *Osamdeset godina glazbenih i izvanglazbenih događanja: prilozi za (auto)biografiju* (2012). Knjiga *Umijeće dirigiranja* je profesionalno iznesen spoj stručnog znanja i praktičnog iskustva, namjenjena profesionalnim dirigentima, muzičkim akademijama, glazbenim školama, amaterima-voditeljima i cjelokupnoj glazbenoj i kulturnoj javnosti²⁹.

Dušan Prašelj velika je dirigentska ličnost hrvatske glazbe. Bio je učenik velikog melografa i skladatelja Ivana Matetića Ronjgova koji je iznimno utjecao na cjelokupni rad Dušana Prašelja upoznavajući ga sa istarsko-primorskim glazbenim izrazom. U intervjuu za "Novi list" Prašelj se prisjeća 1948. godine:

"Ja dirigiram, a u publici Ivan Matečić Ronjgov, moj profesor u gimnaziji i moj uzor, koji me prvi uveo u čudesan svijet istarsko-primorskog folkloru. Ja dirigiram njegovom prekrasnom obradom narodne pjesme »Rodila loza«. Mašem kao da dirigiram Bethovenovu simfoniju. Poslije mi mudri pedagog prigovorio na svoj način – pitanjem: »Dušane, kad bi ti neki dal kartafinu da ju prelomiš na pol, ča biš ju stavil na panj i sa sekiron prerezal«? Od tada sam dirigiranje uvijek reducirao samo na najpotrebnije»³⁰.

²⁷ <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=3099>

²⁸ *Professor emeritus* je počasno zvanje koje se dodjeljuje zaslužnim redovitim profesorima Sveučilišta u mirovini koji su se posebno istakli svojim znanstvenim ili umjetničkim radom, imaju posebne zasluge za razvoj i napredak Sveučilišta, te su ostvarili međunarodni ugled na temelju međunarodno priznate nastavne, znanstvene ili umjetničke izvrsnosti.

²⁹ <http://www.musicshopetida.hr/product.asp?product=igor-gjadrov-umijece-dirigiranja&code=M P-IGUD>

³⁰ <https://www.novolist.hr/rijeka-regija/rijeka/sto-je-maestro-praselj-ispricao-dragisi-u-ovoj-knjizi-pronaci-ce-se-mnogi-rijecki-velikani/>

Prašelj već sa 17 godina uspješno vodi Pjevački zbor OKUD-a "Mladost" iz Vežica.

Na Muzičkoj akademiji u Zagrebu diplomirao je 1960. godine na teoretsko–pedagoškom odjelu, a dirigiranje je diplomirao 1969. godine na *Akademie für Musik und darstellende Kunst* u Beču, kod profesora Hansa Swarovskog. Djelovao je kao profesor u Srednjoj glazbenoj školi Ivan Matetić Ronjgov u Rijeci, svirao čembalo u ansamblu Zagrebačkih solista, od 1969. do 1977. bio je

direktor i dirigent Opere u Rijeci, ravnatelj Kulturno–prosvjetnog društva Ivan Matetić Ronjgov (kasnije prerasta u Ustanovu čiji je Prašelj osnivač). Radio je i kao docent na Muzičkoj akademiji u Puli (u to vrijeme glazbeni odsjek pri Filozofskom fakultetu u Puli) i na riječkome područnom odsjeku Muzičke akademije u Zagrebu.

Tijekom karijere vodio je zbor "Jeka Primorja" s kojim je postigao zavidan uspjeh, kratko je vodio zagrebački Akademski zbor "Ivan Goran Kovačić", te je utemeljio riječki oratorijski zbor "Ivan Matetić Ronjgov" čiji je umjetnički voditelj do 2012. godine. Nakon studija u Beču vodio je "Bečke madrigaliste" i sudjeluje kao zbarski pjevač i asistent u velikom zboru *Musikvereine*, kojim su dirigirali poznati svjetski dirigenti među kojima je i Karajan. U mjestu Ronjgi kraj Rijeke pokrenuo je niz aktivnosti i manifestacija; "*Proljeće u Ronjgima*", "*Mantinjada pul Ronjgi*", "*Matetićeve dani*", "*Kanat pul Ronjgi*", "*Večeri pul Matetićeve ognjišća*", "*Pogovori*", "*Aktiv dirigenata*", čakavske tribine, smotre pjevačkih zborova i razne znanstvene skupove. Dušan Prašelj ostavio je velik trag u promoviranju izvorne hrvatske tradicijske glazbe Istre i primorja, njegove manifestacije održavaju se i danas, kao i Ustanova "Ivan Matetić Ronjgov" koja čuva ostavštinu velikana I. M. Ronjgova. Jedan je od plodnijih hrvatskih dirigenata u povijesti.

4.3 Dirigenti danas u Hrvatskoj

Akademik **Pavle Dešpalj** diplomirao je 1952. studij kompozicije na Muzičkoj akademiji u Zagrebu u klasi Stjepana Šuleka, poznatog hrvatskog violinista i skladatelja. Nakon osnivanja zadarskih "Glazbenih večeri u sv. Donatu" i Zadarskog komornog orkestra 1961. godine, proveo je pet godina u Zagrebu kao šef dirigent Simfonijskog orkestra RTZ (danas HRT). Uslijedio je odlazak u Sjedinjene Američke Države gdje ostaje do 1981. godine i kroz to razdoblje djeluje kao dirigent i glazbeni ravnatelj floridskog Simfonijskog orkestra i Opere u Orlando na Floridi.

No ipak odlučuje vratiti se u svoju domovinu gdje postaje šef dirigent zagrebačke

Filharmonije i ravnatelj glazbenog programa Dubrovačkih ljetnih igara. Od 1987. do 1995. redoviti je profesor dirigiranja na Muzičkoj akademiji u Zagrebu nakon čega opet odlazi iz Hrvatske, ovaj puta u Tokyo gdje je dirigent *Tokyo Geidai* filharmonije i profesor na tokijskom Nacionalnom sveučilištu. Tamo je ostao svega tri godine i opet se vratio u Hrvatsku. Od 1998. je šef dirigent Hrvatskog komornog orkestra, od 2000. godine šef dirigent Splitskog komornog orkestra. Također je gost dirigent uglednih hrvatskih orkestara kao i Opere i Baleta HNK te gost dirigent u prestižnim inozemnim simfonijskim orkestrima u Luksemburgu, Toulouseu, Milanu, Frankfurtu, Bratislavi, Salzburgu, Budimpešti,

Bukureštu, Moskvi itd. 2011. godine opet postaje šef dirigent Simfonijskog orkestra HRT-a³¹.

Počasni je član Varaždinskog komornog orkestra, Hrvatskog društva glazbenih umjetnika i Hrvatskog društva kornista. Počasni je građanin Daytona Beacha, *profesor emeritus* tokijskog Nacionalnog sveučilišta i redoviti član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Od 2004. do 2010. godine bio je i potpredsjednik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti³². Može se pohvaliti i sa dvadesetak strukovnih nagrada i nagradom za životno djelo.

³¹ <https://www.hrvatski-komorni-orkestar.com/po269asni-scaronef-dirigent.html>

³² http://info.hazu.hr/hr/clanovi_akademije/osobne_stranice/pavle_despalj/pavle_despalj_biografija

Splitski dirigent **Nikša Bareza** interes za dirigiranje stekao je od svoje obitelji koja se amaterski i profesionalno bavila glazbom. 1959. diplomirao je dirigiranje na Muzičkoj Akademiji u Zagrebu. Učio je od velikana poput Milana Sachsa, Hermanna Scherchena i Herberta von Karajana, a zatim je godinama surađivao s velikim dirigentima kao što su Lovro pl. Matačić, Ferdinand Leitner, Otmar Suitner i Nikolaus Harnoncourt te sa velikim skladateljima 20. stoljeća poput Benjamina Brittena, Carla Orffa, Oliviera Messiaena, Luigia Dallapiccole, Dmitrija Šostakoviča i dr.³³ Najprije je bio dirigent i ravnatelj zagrebačke Opere, kasnije stalni dirigent opera u Zürichu, Petrogradu i Grazu u kojemu je bio i šef-dirigent tamošnje Filharmonije. U posljednje vrijeme bio je dirigent hamburške Opere i milanske Scale gdje se istaknuo nizom uspješnih predstava. Redovito gostuje u vodećim europskim opernim kućama (Pariz, Beč, Berlin, München, Frankfurt, Dresden, Leipzig, Prag, Bologna, Firenca, Parma, Oslo itd.). Od 1992. godine postaje šef dirigent Simfonijskog orkestra HRT-a gdje ostaje sve do 2015. godine. Osobito se zalaže za suvremenu glazbu, a poglavito posvećuje pozornost hrvatskoj glazbenoj baštini i novim ostvarenjima domaćih skladatelja. "Glazbena kritika u svakoj prigodi ističe izvanrednu predanost Barezina pristupa glazbenom djelu, njegovo veliko iskustvo, istančan osjećaj za stil te rafiniranu interpretaciju svake pojedinosti, a posebice se osvrće na njegovo sjajno poznavanje Wagnerove glazbe"³⁴.

Vladimir Kranjčević bio je hrvatski dirigent i pedagog. U Zagrebu je 1954. godine završio glazbenu školu i 1955. gimnaziju, a 1961. godine diplomirao klavir na Muzičkoj akademiji, gdje je učio i dirigiranje kod Slavka Zlatića. Na samom početku karijere nastupao je kao pijanist, ali nakon samo pet godina, zbog prijeloma ruke, morao je prekinuti pijanističku karijeru i posvetio se dirigiranju. Dirigiranje je usavršavao u Monte Carlu te je magistrirao 1980. godine na Fakultetu glazbene umjetnosti u Beogradu. U Zagrebu je od 1960. do 1965.

³³ <https://hnk-zajc.hr/clanhnk/niksa-bareza/>

³⁴ Isto

osnovnoškolski nastavnik i do 1969. gimnazijski profesor, od 1969. do 1977. profesor i direktor Glazbene škole "Vatroslav Lisinski". Od 1978. godine do umirovljenja 2007. predaje na Muzičkoj akademiji u Zagrebu gdje je vodio zbor i predavao dirigiranje na Odjelu glazbene pedagogije (od 1981. docent, od 1988. izvanredni i od 1995. redoviti profesor).

Uz rad u obrazovnom sustavu bio je ravnatelj Opere HNK od 1994. do 2002. godine. Jedan je od utemeljitelja festivala Varaždinske barokne večeri (VBV) 1971. godine, gdje je do 1993. bio predsjednik njegova programskog odbora te od 1994. do 2006. bio ravnatelj. Bio je i dirigent Mješovitog zbora I. i IV. gimnazije, Mješovitog zbora KUD-a "Ivan Zajc", zbora crkve sv. Marka "Cantores Sancti Marci", komornog orkestra "Vatroslav Lisinski" kojeg je i osnovao, Filharmonijskog zbora čiji je šef dirigent bio od 1974. do 1987. godine, akademskog zbora

Studentskog kulturno-umjetničkog društva "Ivan Goran Kovačić", mješovitog zbora RTV Zagreb, simfonijskog orkestra RTV Zagreb, vokalnog ansambla Zagrebački madrigalisti, zbora i simfonijskog orkestra RTV Beograd te od 2006. godine Opere b. b. Zagreb.

U njegovu opsežnom repertoaru u rasponu od renesansne do glazbe 20. stoljeća izdvajaju se izvedbe velikih vokalno-instrumentalnih djela (oratoriji, pasije, mise, rekvijemi) te opera svjetske baštine. Istaknuo se i interpretacijama djela hrvatskih skladatelja, osobito suvremenih, od kojih je mnoga i praizveo (Ž. Brkanović, M. Cipra, D. Detoni, S. Horvat, I. Josipović, A. Marković, B. Papandopulo, M. Ruždjak, S. Šulek, L. Županović), za što je 2001. dobio nagradu Hrvatskog društva skladatelja "Vatroslav Lisinski".

Snimio je tridesetak gramofonskih ploča, pretežno za Jugoton, a između 1992. i 2010. objavio je 20 CD-a među kojima se ističu oni sa Slovenskim komornim zborom pod nazivom "Antologijska djela hrvatske zvorske glazbe".

Za svoj je rad višestruko nagrađivan, među ostalim, dobitnik je Nagrade Milka Trnina, nekoliko nagrada grada Varaždina, godišnje Nagrade Vladimir Nazor (za 1995.), kao i Nagrade Vladimir Nazor za životno djelo (2016). Tu su i Vjesnikova nagrada "Kantor", nagrada za

životno djelo Hrvatskog društva glazbenih i plesnih pedagoga, Zlatna medalja Varaždinske biskupije, Nagrada Grada Zagreba i Porin za životno djelo.

Ponajviše se istaknuo u radu sa zborovima, u kojem je do izražaja dolazio njegov istančan osjećaj za vokalni slog, postizanje moćnoga i kompaktnog zvuka i vrhunske uvježbanosti ansambla, sigurnost vodstva te vrsno poznavanje zborne literature različitih stilskih razdoblja.

Jedna vrlo hvalevrijedna Kranjčevićeva angažiranost bila je i članstvo u stručnom žiriju HRT-ovih emisija "Do posljednjeg zbora" i "Maestro". U emisiji "Do posljednjeg zbora" mnogi zborovi natjecali su se međusobno tko će osvojiti žiri svojim pjevanjem, imidžom, i koreografijom. Emisija je postala vrlo popularna među građanima te je zasigurno popularizirala zbarsko pjevanje. Druga emisija, "Maestro", imala je za cilj potaknuti gledatelje na razmišljanje o tome što je dirigent, koliko je on važan za kvalitetno stvaranje glazbe u nekom ansamblu te da li je to nešto što svatko može raditi. Kao kandidati tu su bili glumci, poduzetnici, novinari i glazbenici, uglavnom pjevači, koji su se htjeli okušati u dirigentskim vodama. No moramo shvatiti da su to i dalje TV emisije te da je u realnosti ipak malo drugačije i kompleksnije i da biti dirigent nije natjecateljska forma već jedna visoka razina umjetnosti.

Ivan Repušić završio je osnovno i srednjoškolsko obrazovanje u Glazbenoj školi "Blagoje Bersa" u Zadru. Diplomirao je dirigiranje na Muzičkoj akademiji u Zagrebu u klasi Vjekoslava Šuteja. Do sada je vodio zbor crkve sv. Marka "Cantores Sancti Marci", ravnao zagrebačkom Filharmonijom, Simfonijskim orkestrom HRT-a, Orkestrom Opere Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu, Orkestrom Opere Hrvatskog narodnog kazališta u Splitu,

sarajevskom Filharmonijom, Dubrovačkim simfonijskim orkestrom, Varaždinskim komornim orkestrom, Hrvatskim komornim orkestrom i Splitskim komornim orkestrom.

Usavršavao se na *Indiana University of Pennsylvania*, na *Accademia Musicale Chigiana* i u *Badisches Staatstheater* u Karlsruheu. Dobitnik je Nagrade

zagrebačke filharmonije & PBZ American Expressa za najuspješnijeg mladog glazbenika u

2001. godini, Dekanove nagrade i Nagrade Hrvatskog glazbenog zavoda za najboljeg diplomanta.

Od 2006. do 2009. bio je ravnatelj glazbenog programa festivala "Splitsko ljeto", od 2009. do 2012. ravnatelj glazbenog programa "Dubrovačkih ljetnih igara", a od 2005. do danas je šef-dirigent Zadarskog komornog orkestra. Ravnao je brojnim uglednim svjetskim orkestrima poput Njemačke državne opere u Berlinu, Simfonijskog orkestra "Giuseppe Verdi" iz Milana, Praškog simfonijskog orkestra, orkestra Državne opere u Hannoveru, Slovenskog filharmonijog orkestra i dr. Repušić je posvećen i pedagoškom radu na Umjetničkoj akademiji Sveučilišta u Splitu.

Vrijedi spomenuti i **Tomislava Fačinija**, koji vodi Zbor HRT-a od sezone 2017./2018., uz to na Muzičkoj akademiji u Zagrebu predaje zbarsko dirigiranje, komornu glazbu za pjevače i partiture. Također je stalni gost dirigent Dubrovačkog simfonijskog orkestra, umjetnički voditelj ansambla Antiphonus i pomoćnik intendantice za glazbu Dubrovačkih ljetnih igara.

Simfonijski orkestar HRT-a pod ravnanjem je **Mladena Tarbuka**. Tarbuk je "glazbeni život Hrvatske obilježio velikim opernim produkcijama Muzičke akademije, višegodišnjom suradnjom sa Simfonijskim orkestrom HRT, s kojim je snimio tisuće minuta pretežno hrvatske glazbe te osnivanjem Simfonijskog puhačkog orkestra Hrvatske vojske. Kao intendant Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu uspio je intenzivirati program i ojačati međunarodnu suradnju, ne zanemarujući pritom postavljanje domaćeg repertoara"³⁵.

Na stanje hrvatskih profesionalnih orkestara danas osvrnuo se spomenuti hrvatski dirigent Pavle Dešpalj: *"Ovako ću vam reći. Moram priznati da su orkestri danas na višem profesionalnom nivou i izvanredni su, koliko im to menadžerstvo i financijska podloga dopušta. Akademija radi punom parom, mladi talenti izlaze svakodnevno. Nažalost, mediji su posve*

³⁵ <https://www.hds.hr/clan/tarbuk-mladen/>

klasiku stavili u drugi plan. Kad se govori o koncertu, onda se govori o koncertima pop glazbe. Ti kriteriji su danas posve iskrivljeni. Nas klasičare više nitko ne vrednuje. Mi nismo više zanimljivi. Mi smo passe. Za razliku od Austrije, Njemačke, Francuske, Italije gdje se njeguje tradicija klasične glazbe i muziciranja, mi smo se dali prebrzo amerikanizirati. Danas popularnost i naklonost medija dobivaju neka druga lica. Sve je prebrzo i prepotrošno³⁶.

³⁶<https://www.telegram.hr/price/pavle-despalj-nemam-vise-puno-energije-za-druge-stvari-ali-dok-dirigiram-jos-uvijek-sam-najjaci/>

5. Pedagoški aspekti dirigentskog djelovanja i utjecaj na zajednicu

5.1 Važnost pedagoškog rada dirigenta

Ovim pregledom djelovanja hrvatskih i svjetskih dirigenata u 19. i 20. stoljeću možemo vidjeti njihov širok spektar djelovanja. Preuzeli su veliku ulogu u razvoju kulturnog života između i nakon 2 svjetska rata. Većina dirigenata bavi se i pedagoškim radom jer shvaćaju važnost i utjecaj glazbenog obrazovanja na mlade; ono razvija glazbenu kulturu učenika, uspostavlja mjerilo za kritičko i estetsko procjenjivanje glazbe, pomaže u formiranju vlastitih moralnih principa, razvija glazbena umijeća učenika itd. Taj pedagoški rad ne mora nužno biti nastavničko zvanje u školi jer i tijekom vođenja nekog ansambla, zbora ili orkestra, dirigent mora koristiti pedagoške metode i principe da bi stvorio jedinstvo ansambla.

Španić (2019) kaže kako "cilj voditelja jest stvoriti kulturu zbora koja će se temeljiti na prihvaćanju, povjerenju i radu unutar stabilnog i pozitivnog ozračja. Pjevački zbor mora djelovati prema zajedničkim pravilima i vrijednostima koje uključuju i ponašanje na pokusima, ponašanje na sceni, redovitost dolazaka, kašnjenje na pokuse i drugo. Pjevači koji dijele slične vrijednosti često duže ostaju pjevati u zboru te na taj način utječu na stvaranje posebne kulture zbora. Nemoguće je, u kontekstu zborskog pjevanja, odvojiti društvenu od glazbene komponente"³⁷.

Kako kaže Gjadrov (2002), "U razvoju identiteta u zajedničkom pjevanju, kreira se značajan utjecaj odgojnih, socijalnih i artistskih fenomena koji osiguravaju interkulturalno razumijevanje, socijalnu integraciju i poštovanje prema drugima i drugačijima. U procesu kontinuiteta ovih fenomena koji izrastaju iz zborskoga pjevanja, izgrađujući se kao njegov oblikovni element, otvara se pogodno tlo za razvoj fizičkoga i mentalnoga zdravlja sudionika, a time i društva u kojem žive i obrazuju se/rade"³⁸.

Važnost pedagoškog rada dirigenta pokazuje i "El Sistema". To je glazbeni program društvene akcije koji je u Venezueli 1975. godine osnovao maestro José Antonio Abreu. Program nudi sudjelovanje u glazbenom ansamblu od najranije dobi da bi u mladima stvorio

³⁷ Španić, Petra: Kultura pjevačkoga zbora, diplomski rad, Osijek, 2019.

³⁸ Gjadrov, Igor: Umijeće dirigiranja, Zagreb, 2002. str. 219

skup jasnih principa, koji se usredotočuju na intenzivno i radosno stvaranje glazbe kao sredstvo društvenog razvoja. "El Sistema" se posebno trudi pružiti prilike za osobe u nepovoljnom položaju, one najsiromašnije, te se stoga manifestira i ukorjenjuje u svakoj lokalnoj zajednici.

Okosnica ovog programa je sudjelovanje u klasičnim orkestralnim sastavima. Međutim, zastupljeni su i zbarsko pjevanje, folklorna glazba i jazz, a ta raznolikost ansambala i glazbenih žanrova od velike je važnosti. Predavanja se odvijaju tri do četiri sata dnevno, šest dana u tjednu. Ono što je ključno jest da je sudjelovanje besplatno za sve učenike/polaznike. "El Sistema" trenutno ima desetke orkestara i preko 700 000 učenika, a planira se proširiti na njih milijon.

Program ima reputaciju spašavanja mladih ljudi iz siromašnih okruženja i njihovog usmjeravanja dalje od života zlouporabe droga i kriminala, u koji bi oni inače bili uvučeni. To je prepoznala i venezuelanska vlada koja je 1976. započela financiranje projekta. Trenutna administracija bila je dosad najizdašniji pokrovitelj ovog glazbenog programa, pokrivajući gotovo cijeli njezin godišnji operativni proračun, kao i dodatne projekte. Ovo je od iznimne važnosti jer smo često svjedoci problema do kojih dolaze dirigenti i glazbena društva, a to su financije tj. manjak novčanih sredstava.

Ovaj sistem vrlo je inspirirajući pa su stoga i druge države započele slične inicijative i pokrenule organizacije takvog karaktera. Jer glazba je nešto što nas sve veže zajedno i kroz koju formiramo svoj identitet. Prema Dodig Baučić (2017) "Trenutak kada preuzmu novo kormilo, kormilo koje ih vezuje uz pjesmu, druženje i zbarske aktivnosti onaj je u kojem će (možda do tada primarne) loše navike, poroci u zabavama i ovisnost o ekranima (svih vrsta) prijeći u drugi plan zahvaljujući stvaranju novih prioriteta i redefiniranju ljestvice vrijednosti. Dokoličarenje zamjenjuje pjesma i sve oko pjesme, uključujući prijatelje, novostečene poznanike, prijatelje i ljubavi. Ukratko, razvija se pozitivni socijalni aspekt sazrijevanja i odrastanja među mladima".

5.2 Važnost dirigenta u amaterskom glazbenom stvaralaštvu

Dirigent je bitan vođa amaterskog glazbenog stvaralaštva. Brojčano je dirigenata danas više nego ikad, kao i zborova i orkestara. Kao primjer ću uzeti grad Pulu kao jedan prosječni Hrvatski grad. Grad Pula s bližom okolicom broji petnaestak zborova. Gotovo svi su amaterski zborovi, osim mješovitog zbora Muzičke akademije u Puli. Naravno, to nisu zborovi koji obaraju svjetske pozornice, niti to moraju biti. To su manji komorni zborovi, poput zbora Zajednice Talijana, crkveni zborovi, gradski zbor KUD-a Matko Brajša Rašan i ostali amaterski zborovi

koji zajedno čine glazbeni život ljudi u toj zajednici vrlo aktivnim i korisnim za njihove članove i publiku. Mnogi svoje slobodno vrijeme iskoriste za aktivno bavljenje glazbom i međusobno druženje na probama i nastupima. Upravo dirigenti ovdje igraju glavnu ulogu poticanjem priključivanja novih članova, sudjelovanjem na raznim manifestacijama, međusobnim druženjem i izražavanjem emocija putem glazbe.

Dodig Baučić kaže: "Dobro je poznato da su pjesme, primjerice, iz narodnoga preporoda mogle p(r)obuditi osjećaje nacionalne pripadnosti, zajedništva i snage naroda. U trenutku velikih povijesnih kriza čovjek se nije jačao gledajući televizijske emisije, slušajući priče upitne utemeljenosti ili pak fizički, već je često puta pronalazio sidro u zajedništvu povezanom ne ratom i nemirom, već umjetnošću, točnije glazbom"³⁹.

Osim zborova, u Puli djeluju i orkestri poput Puhačkog orkestra grada Pule koji je jedan od najboljih takvih orkestara u zemlji što potvrđuju osvojene zlatne plakete na natjecanjima puhačkih orkestara Republike Hrvatske. Vrlo bitno kulturno-umjetničko društvo za grad Pulu i Istru jest OKUD ("organizacija kulturno umjetničkih djelatnosti") Istra. OKUD Istra djeluje preko šezdeset godina i svojim sekcijama (folklorna, dramska, sekcija gitarista, sekcija harmonikaša i sekcija limene glazbe) doprinosi promicanju i afirmaciji kulturnog identiteta grada Pule, Istarske županije i Republike Hrvatske u svijetu. Unutar društva djeluje harmonikaški orkestar "Stanko Mihovilić" koje čine glazbenici raznih dobi i obrazovanja, od učenika srednje škole, studenata, do službenika, profesora, ekonomista i mnogih drugih.

Dirigenti koji vode ove zborove i orkestre su u velikoj većini bivši studenti Muzičke akademije u Puli u sklopu koje se održava obavezan kolegij "Dirigiranje" za sve studente glazbene pedagogije. Time se stvara područje glazbeno-kulturne djelatnosti u kojoj djeluju dirigenti i glazbenici školovani upravo na tom kulturnom području što je bitno za očuvanje vrijednosti lokalne kulture.

Kao primjer jednog hrvatskog amaterskog zbora predstaviti ću zbor "Ivan Goran Kovačić". Zbor je dio Studentskog kulturnog umjetničkog društva "Ivan Goran Kovačić" osnovanog 1948. godine u okviru Sveučilišta u Zagrebu. Ono sadrži više odjeljenja poput akademskog harmonikaškog orkestra, akademskog zbora, folklornog ansambla, muškog vokalnog ansambla itd. "U proteklih 70 godina djelovanja Društvo je stalno širilo svoju

³⁹ Dodig Baučić, Sara: Uloga zorskog pjevanja u identifikaciji mladih (u Bašćinski glasi, ur. Mirjana Sirišćević), Split, 2017., str. 210

djelatnost, osnivalo nove sekcije i pripremalo sve zahtjevnije programe. To je stalno privlačilo nove i nove članove, zadržavajući svoje od prije aktivne i podupirajuće članove i tako učinilo od Gorana veliku obitelj vrijednih stvaralaca, koji su pronijeli duh hrvatske umjetnosti i kulture diljem Europe, pa sve do Kine, Koreje, SAD-a, Afrike, Azije, Australije i Novog Zelanda. Društvo je uvijek bilo otvoreno prema stvaralačkom okupljanju i druženju mladih"⁴⁰.

Sam zbor utemeljen je odmah na početku, 1948. godine. Zbor su vodili ugledni hrvatski glazbenici Mladen Jagušt, Dušan Prašelj, Lovro Županović, Adalbert Marković, Dinko Fio, već spomenuti Vladimir Kranjčević i Saša Britvić. Od početka 2003. godine umjetnički je voditelj Luka Vukšić. Zbor je nastupao i pod ravnanjem brojnih svjetskih dirigenata te su brojni solisti nastupali s njima poput Vladimira Ruždjaka, Ruže Pospiš – Baldani, Jose Carrerasa, Grace Bumbry, Barbare Hendricks, Andrea Bocellia i mnogih drugih.

Visoki interpretativni dosezi Akademskog zbora "Ivan Goran Kovačić" potvrđeni su brojnim nagradama i priznanjima među kojima izdvajamo Rektorovu nagradu Sveučilišta u Zagrebu, Nagradu grada Zagreba i Nagradu "Vladimir Nazor".

Ovaj amaterski zbor idealan je primjer jednog hrvatskog zbora koji okuplja mnoštvo ljudi željnih stvaranja glazbe i uživanja u njoj. Umjetnost i kultura ne samo da privlače kreativce već imaju i pozitivan utjecaj na zajednicu. Prema Jones (2005) "više razine sudjelovanja u umjetnosti mijenjaju društveno okruženje poticanjem osjećaja "kolektivne učinkovitosti"⁴¹.

Dodig Baučić (2017) kaže: "Snažna je, dakle, socijalna potka u zbornom pjevanju, koja ne samo da odvlači mlade sa ›zabranjenih‹ terena, već im daje zalet za novi realitet, gdje se približavanjem umjetnosti, u procesima umjetničkoga i vokalno-tehničkoga sazrijevanja razvija pozitivan način razmišljanja i smjerovođenja. Socijalnim zblizavanjem među mladima razvijaju se i mijenjaju stavovi, mladi se uz pjesmu i oko pjesme druže, savjetuju, pronalaze prijatelje, ljubavi, a nerijetko i bračne partnere/ice"⁴².

Nakon smrti Vladimira Kranjčevića u veljači 2020. godine vođa "Goranovaca" Luka Vukšić napisao je o njemu: "*Pretvorivši 'Goran' u glazbeni i društveni fenomen koji je postao i veći od života, zadužio je neizmjereno sve nas koji imamo sreću prenositi to nasljeđe i biti njegov*

⁴⁰ <https://igk.hr/o-nama/>

⁴¹ Jones, Patrick M.: Music Education and the Knowledge Economy: Developing Creativity, Strengthening Communities, 2005., str. 5

⁴² Dodig Baučić, Sara: Uloga zbornog pjevanja u identifikaciji mladih (u Baščinski glasi, ur. Mirjana Sirišćević), Split, 2017., str. 210

dio. Njegovi prijateljstvo, vjernost i ljubav za Goran cijelog života bili su neprikosnoveni, a sažeo ih je vrlo nedavno u kratkoj rečenici 'Goran je moj život', što je bilo osobito dirljivo čuti od čovjeka i umjetnika koji je nakon našeg zbora vodio tolike značajne ansamble"⁴³.

⁴³ <https://igk.hr/umro-mo-vladimir-kranjcevic/>

6. Zaključak

Možemo zaključiti da biti dirigent nije zanimanje, nije posao, niti je hobi. Biti dirigent je poziv, vrlo prestižan poziv! Dirigent ne postoji radi sebe, radi ispunjenja svoga ega. On je tu radi ljudi, radi društva, radi zajednice, radi kulture. Složenost ovog poziva vidimo u širokom spektru njegova djelovanja.

Ovdje ću sažeti sve važne uloge koje dirigent ima za društvo; organizira glazbeni život osnivanjem i sudjelovanjem na festivalima, smotrama i natjecanjima; promovira skladatelje koji proizlaze iz lokalne zajednice i time afirmira glazbu određenog područja; približava ozbiljnu glazbu običnom čovjeku; osniva amaterske i profesionalne orkestre i zborove diljem svijeta; svojim radom razvija i unapređuje postojeće ansamble; promovira druge glazbenike; sudjeluje u osnivanju ustanova koje se zalažu za održavanje kulturne baštine; prati tehnologiju i iskorištava njezine potencijale u svrhu promocije kulture; poučava dirigiranje; svojim primjerom svestranosti daje primjer i potiče mlade na osobni razvoj i dr.

U okviru mogućnosti dirigenti rade velike stvari sa svojim orkestrima i zborovima i dostižu impresivne i neočekivane visine. Čovjekova individualna potreba za izražavanjem kroz glazbu, kao amaterskog pjevača ili instrumentalista, često ima svoje granice, ali kolektivnim muziciranjem i zajedništvom postiže se nezamislivo.

Razvojem tehnologije, te dolaskom medija, interneta i novih načina stvaranja glazbe, primjerice elektroničkim putem, sloboda izbora glazbe veća je nego ikad, pa se uloga i odgovornost dirigenta mijenja. Popularna glazba zabavnog karaktera postaje simbol glazbe, a ozbiljnom klasičnom glazbom bave se uglavnom školovani glazbenici. Slažem se sa komentaram Pavle Dešpalja, kojeg sam ranije spomenuo, da su mediji stavili klasiku u drugi plan. Ali upravo je na dirigentu da iskoristi te suvremene medije i pokuša ići u korak s vremenom korištenjem društvenih mreža, snimanjem koncerata, filmova iza kulisa, da bi vratio i zadržao sjaj dirigentu i ozbiljnoj glazbi.

Zanimljivo je koliko će dirigent ostati relevantan u budućnosti, no svojim primjerom treba zadržati vrijednosti, kvalitetu i tradiciju ozbiljne glazbe.

“Koliko današnja publika može registrirati svaki detalj na koji paze dirigent, redatelj, pjevači... u glazbenoj izvedbi? - Jutarnji list

*- To publika ne mora znati i ne zna. Ali ako vi kao dirigent sve to proživite, onda i publika sve to osjeti, nesvjesno, naravno.*⁴⁴ - Nikša Bareza

Ovim riječima Nikša Bareza izrekao je vrlo bitnu stavku dirigentskog zanata; proživjeti glazbu zajedno s publikom. To ne znači samo odslušati koncert. Glazba je svuda oko nas, u svakom trenutku, u svakoj situaciji. Glazba ljude spaja, čini nas sretnima i pomaže u raznim životnim situacijama. Ona nam daje život, ona jest život. A dirigent je središnja osoba koja daje taj život publici, glazbenicima, društvu i zajednici.

⁴⁴<https://www.jutarnji.hr/kultura/glazba/ovaj-83-godisnji-dirigent-zivi-300-na-sat-upravo-ozivlja-vam-zrinskog-koji-je-jako-dobra-opera-ali-uzasno-zapustena-9478061>

7. Sažetak

Proučavanjem životopisa i djelovanja svjetskih i hrvatskih dirigenata prikazao sam njihovu ulogu i doprinos u oblikovanju kulturnog života zajednice. Da li je to osoba koja samo stoji i maše pred orkestrom ili zborom na koncertu? Što se događa iza kulisa i koliko smo svjesni složenosti poziva dirigenta? Kako dirigent utječe na kulturu? Trebamo li se bojati za budućnost kulture i glazbe? On pomaže zajednici stvoriti i održati identitet. Čovjek često pronalazi sidro u zajedništvu povezanom glazbom; pjevanje u zborovima, sviranjem u orkestru, druženjem na probama i koncertima. Kroz glazbu gradimo svoje stavove, rastemo, stvaramo, dijelimo, živimo. Dirigent je taj koji sve to spaja i omogućuje; osnivanjem zborova i orkestara, institucija, kulturnih događanja i dr. Dirigent prenosi ljubav prema glazbi poučavanjem mladih generacija. Svojim primjerom širine znanja i širokom paletom kompetencija i vještina potiče mlade ljude na osobni razvoj. Dirigent je poziv o kojem se danas ne priča mnogo. Potrebno je iskoristiti suvremene načine komunikacije kako bi promovirali rad dirigenta i kak bi on ostao relevantan; putem društvenih mreža, objavljivanjem snimki koncerata, putem televizijskih emisija itd.

8. Summary

By studying the biographies and activities of world and Croatian conductors, I presented their role and contribution to shaping the cultural life of the community. Is the conductor just a person who stands and waves in front of an orchestra or a choir at a concert? What happens behind the scenes and how much are we aware of the complexity of the conductor's vocation? How does the conductor affect the culture? Should we fear for the future of culture and music? It helps communities create and maintain an identity. One often finds an anchor in communion connected by music; singing in choirs, playing in an orchestra, socializing at rehearsals and concerts. Through music we build our attitudes, grow, create, share, live. It is the conductor who connects and enables all this; by founding choirs and orchestras, institutions, cultural events, etc. The conductor conveys a love of music by teaching the younger generations. With its example of breadth of knowledge and a wide range of competencies and skills, it encourages young people to work on personal development. A conductor is a vocation that is not talked about much today. It is necessary to use modern ways of communication in order to promote the work of the conductor and to keep him relevant; through social networks, publishing recordings of concerts, through television shows, etc.

9. Literatura

1. Gjadrov, Igor: Umijeće dirigiranja, Zagreb, 2002.
2. Music in Television: Channels of Listening, ur. James Andrew Deaville, 2011.
3. Španić, Petra: Kultura pjevačkoga zbora, diplomski rad, Osijek, 2019
4. Dodig Baučić, Sara: Uloga zbornskog pjevanja u identifikaciji mladih (u Bašćinski glasi, ur. Mirjana Sirišćević), Split, 2017.
5. Jones, Patrick M.: Music Education and the Knowledge Economy: Developing Creativity, Strengthening Communities, 2005.
6. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34552>
7. <https://www.britannica.com/biography/Arturo-Toscanini>
8. <https://hnk-zajc.hr/o-kazalistu/ivan-pl-zajc/>
9. https://www.youtube.com/watch?v=L2D_vGdwsUo&t=1179s
10. <https://holocaustmusic.ort.org/politics-and-propaganda/third-reich/furtwangler-wilhelm/>
11. <https://www.bach-cantatas.com/Bio/Karajan-Herbert-von.htm>
12. <https://www.youtube.com/watch?v=ziuv6jrcOd4>
13. <https://www.nytimes.com/1983/01/23/arts/music-view-women-are-breaking-the-symphonic-barriers.html?pagewanted=all>
14. <http://salzburg-geschichte-kultur.at/weltpraesentation-des-compact-disc-digital-audio-system-audio-cd/>
15. <https://www.youtube.com/watch?v=N6opOdST5Mk>
16. <https://www.newyorker.com/magazine/2018/06/25/leonard-bernstein-through-his-daughters-eyes>
17. <http://www.klasika.hr/index.php?p=article&id=2759>
18. <http://www.zarez.hr/clanci/gdje-ste-bili-1916>
19. <https://www.hds.hr/clan/hatze-josip/>
20. <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11774>
21. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=39534>
22. <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=3099>
23. <http://www.musicshopetida.hr/product.asp?product=igor-gjadrov-umijece-dirigiranja&code=MP-IGUD>

24. <https://www.novilist.hr/rijeka-regija/rijeka/sto-je-maestro-praselj-ispricao-dragisi-u-ovoj-knjizi-pronaci-ce-se-mnogi-rijecki-velikani/>
25. <https://www.hrvatski-komorni-orkestar.com/po269asni-scaronef-dirigent.html>
26. http://info.hazu.hr/hr/clanovi_akademije/osobne_stranice/pavle_despalj/pavle_despalj_biografija
27. <https://hnk-zajc.hr/clanhnk/niksa-bareza/>
28. <https://www.hds.hr/clan/tarbuk-mladen/>
29. <https://www.telegram.hr/price/pavle-despalj-nemam-vise-puno-energije-za-druge-stvari-a-li-dok-dirigiram-jos-uvijek-sam-najjaci/>
30. <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=10883>
31. <https://igk.hr/o-nama/>
32. <https://igk.hr/umro-mo-vladimir-kranjcevic/>
33. <https://www.jutarnji.hr/kultura/glazba/ovaj-83-godisnji-dirigent-zivi-300-na-sat-upravo-o-zivljavam-zrinskog-koji-je-jako-dobra-opera-ali-uzasno-zapustena-9478061>